

GYVIEJI ARCHYVAI

Čia geri žmonės

Pagal Matildą Kubilienę - Zilporytę, g. 1926 m.

Aš – iš Pasvalio rajono, su latvišku krauju. Mano tėveliai Jonas ir Paulina buvo paprasti valstiečiai ir norėjo, kad mes mokytumės. Penki vaikai buvom. Aš turėjau įdomią savybę – mokėjau „šokinėt“ per klases. Pirmam skyriui buvau, antram skyriui buvau, trečiam nebuvau – iš karto ketvirtan, penktam nebuvau – šeštan iš karto. Penktas skyrius buvo Pasvaly, o ten jau būtų samdyt reikėjo. Kaip aš šokinėjau? Paprašydavau mokytojo mane paegzaminuoti, duodavo programą, išmokdavau, taip ir peršokdavau. Trim metais anksčiau baigiau. Mokytojai daug padėjo. Pradinę baigiau Raudonpamūšy, o vidurinę 1945 m. – Pasvaly. Aš gi individualistė. Nuvažiavau į Vilnių studijuoti, o pinigėlių gyvenimui trūko, tai nuėjau į Švietimo skyrių ir man pasiūlė darbą rusų aštuonmetėje. Pradėjau ieškoti buto, nes nenorėjau gyventi bendrabutyje. Radau lenkus. Jie turėjo tris kambarius, virtuvę, vienas kambarys atskiras buvo, tai aš pas tuos lenkus ir apsigyvenau, išsinuomavau. O tuo metu lenkai pradėjo važiuoti į Lenkiją. Susiruošė ir mano šeimininkai, tai aš nuėjau į namų valdybą ir sakau: „Ką man daryti? Išvažiuoja mano šeimininkai, kur man dėtis?“ Sako, nieko tau nereikia daryti, mes tau išrašysim orderį vienam kambariui. Pasisekė! Namų valdybos vedėjo sūnus mokėsi toje mokykloje, kur aš dirbau. Taip ir persipina tie gyvenimai. Juk galėjau nevažiuoti į Merkinę, betgi atvažiuoju šaukliai, tai viską palikau ir iš kvailumo atvažiuoju gelbėti Merkinės. Dar prancūzų kalbos mokytoja kartu atvažiuoju, pavarde pamišau. Išmainėm Vilnių į Merkinę.

Raudonpamūšy gyvenom prie pat miško. Po karo naktį vieni ateina su ginklais, dieną – kiti. Aš Pasvaly jau buvau, kai vieną kartą sribai¹ išrikiavo visą mūsų šeimą prie sienos sušaudymui. Sušaudysim, sako. Tai tėvelis kai krito, tai daugiau ir nepasikėlė. Suparalyžiavo. Porą metų dar patraukė ir mirė. Ir mama labai sunkiai susirgo, atsigavo, bet jėgų labai mažai turėjo.

Jauniausias mano brolis Petras 13 metų už mane jaunesnis buvo. Aš jau studentė, o jis tik pradėjo pradinę. Ir nebuvo kam juo rūpintis. Vyresnius brolius į kariuomenę paėmė, todėl aš pasiėmiau jauniausią brolių pas save. Ir į Merkinę atsivežiau, jis čia viduri-

M. Kubilienė - Zilporytė

Brolių Černiauskų nuotr.

nes baigė. Atvažiuoju į Merkinę 1949 metais, taigi ta pati pekla ir čia. Su vaikais mus mokykla išsiuntė kažkur už Nemuno suvežti javus. Ūkininkai sėjo sau, o kai atėjo laikas nuimti, čia jau kolūkio turtais. Kolūkius kūrė, bendrai nuimti reikia. Na, ir suvežė į stirtas, sukrovė. O mašina mūsų neatvažiuoju, neatsiuntė. Kaip vežėm tuos javus, taip ir sėdim aplink kaugę... Žiūrime, tai vienoj vietoj kaugė dega, tai kitoj... Kur mane siųsdavo, ten važiuodavau, ką liepdavo, tą darydavau... Paklusni buvau, bet jau tą kartą tai aš pratrūkiau... Vietinius mokytojus, kurie žinojo, kas čia darosi ir išsiuntė mane su vaikais už Nemuno, o vakare nepaėmė, jau kaip aš verkdama juos iškeikiau, juodai išdėjau. Daugiau jie prie manęs prieit nedrįso. Merkinėje ištekėjau, bet man čia atsibodo ir aš 1957 m. išvažiuoju į Varėną. Mokykloje vietos nebuvo, tai į Švietimo skyrių inspektore išidarbinau. Man inspektore būti nepatiko, tai pradėjau regzti intrigas, kaip čia pasidarius mokytoja. Kai vedėjas Jodka ir inspektorius Jonas Jakavonis išėjo atostogų, paliko man antspaudą, tai aš pati save pasiskyrčiau mokytoja į mokyklą, nusivežiau į ministeriją ir ten pasitvirtinau paskyrimą. Kai jie grįžo po atostogų, inspektorės jau nebebuvo, buvo mokytoja. Sakė: visko tikėjomės, bet tokio juoko – tikrai ne...

Merkinėje aš tiesiogiai nei su mišku, nei su garnizonu nesusidūriau, bet kai vežė žmo-

nes, tai juos čia, garnizono kieme už aukštos tvoros, uždare laikė, mano broliukas su savo draugu jiems maisto nešė. Broliukas anksčiau iš mokyklos grįžo, o kai truputį užtrukau, o kai grįžau, jis man sako: ar tu barsi, ar ne – mes nieko valgyt nebeturim... Nelabai ką tais laikais namuose ir turėdavai... Ką tu čia barsi – pas vieną kaimyną duonos nusipirkau, pas kitą pieno... O savo akimis du kartus Merkinės aikštėje paguldytus mačiau... Vieną ir kitą kartą po vieną lavoną gulėjo numesti...

Aš jau niekad nevaikščiosiu. Ir dėl amžiaus, ir dėl nelabai pavykusių kojos operacijų. Jei būtų Petras gyvas, man čia nereikėtų būti. Merkinės prisiminimai labai tolimi, bet nepasakysi, kad jie liūdnieki. Man visą laiką prisiminė labai graži Merkinės gamta, čia labai daug vandens ir labai daug žalumos. Merkinėje geri žmonės. Paprasti, geri žmonės. Mokytojai irgi truputį kitokie negu mes buvom Varėnoj. Ir istorinių dalykų Merkinėje labai daug.

Jei Petriukas būtų gyvas, tai manęs čia tikrai nebūtų. Jau 20 metų, kai nebėr broliuko. Ir jo dukters nebėr. Kai aš čia (į Merkinės globos namus – aut.) atvažiuoju, labai raudojau, dabar jau apsipratau. Čia geri, atsidavę žmonės dirba. Dauguma labai rūpestingi, aš jiems labai dėkinga. Čia labai dirbti negalėtų. Ne tik kad sunkus, bet ir pavojingas darbas. Aš dabar galėčiau išvažiuoti į Varėną, bet nebeneriu...

Algimantas ČERNIAUSKAS

Iš sovietų saugumo veiklos mūsų rajone

Šaltinis Vincas 1951 m. rugpjūčio 25 d. pranešė, kad „Perlo“ kolūkyje vasarą suvežtas į kluonus po 2-3 šeimininkus – atseit į vieną vietą bijomasi vežti, nes kas nors padegs. Jie taip vagia kolūkio turta, apkulia javus. Taip elgiasi Adomas Lukšys, Viktoras Jonytis, Izidorius Bartkevičius, Juozas Gudaitis, Adomas Baublys ir kt. Adomas Baublys skelbia, kad 1952 m. pavasarį bus karas, reikia sabotuoti; gerą arklį 1951 m. pavasarį jis pardavė ir pirkto menką, nors kitą gerą arklį slepia. Kolūkietis Adomas Navickas, Karolio pardavė dvi karves; jis – nukauto partizano Girinio giminaitis. Kolūkietis Vladas Bisikirskašas pavogė du vežimus kolūkio kviečių ir nuvežė tetai į Daugų r. Arčiūnų kaimą. Juozas Gudaitis prisikūlė sau apie 2 cnt miežių. Pirmininkas V. Baublys dirbti nenori, rugpjūčio 12 d. susižeidė koją, nedirba. Į jo vietą išrinktas Zigmas Krivas (bažnyčios komiteto narys) nedirba neva dėl širdies ligos; yra žinių, jog praeity jis buvo buožė.

„Gegužės 1-osios“ kolūkio pirmininkas Benediktas Baublys prie Smetonos buvo seniūnas ir „Jaunosios Lietuvos“ sąjungos narys, o jo žmona – buvusi partizano Povo žmona Marčinskienė (vyras nukautas 1948 m.). Sąskaitininkės Birutės Lukšytės tėvas, 1947 m. areštuotas kaip Merchio bunkerio laikytojas, varomas į Vilnių bandė bėgti ir nušautas, ji – partizanės Ūlos giminaitė.

Nedzingės apyl. kolūkio „Dainava“ pirmininkas Vladas Kašėta iš Pilvingių – buvęs burž. Lietuvos laikų seniūnas, tautininkas ir Vilniui vaduoti sąjungos narys; įtrauktas operatyvinėn įskaiton, ieškota kandidatūros jam sekti. Brigadininkas Zigmas Lučiauskas iki 1951 m. palaikė ryšius su Žvalgo partizanų būriu, yra nukauto partizano Lakūno giminaitis. Tos pačios apylinkės kolūkio „Kelias į laisvę“ valdybos narys Jonas Dubašinskas – Žvalgo būrio ryšininkas. Tolkūnų apyl. kolūkio „Nauju keliu“ valdybos narys Adolfas Bleda – partizanų ryšininkas, jo sūnus už ryšius su partizanais nuteistas.

„Naujo gyvenimo“ kolūkio pirmininko pavaduotojas Antanas Česnulevičius kartu su prasibrovusiu į kolūkį Juozu Didika griaua kolūkį. Šaltinis Naganas pranešė, kad 1951 m. rugpjūčio 10 d. kolūkiečio Joņo Baryso namuose Antanas Česnulevičius, Juozas Didika, Jonas Didika, Martynas Česnulevičius kalbėjo apie tariamą darbą kolūkyje, rengėsi kai ką pasidalinti iš derliaus ir t. t. Juozas Didika – buožė, lai-

kęs samdinius. Už kažkokį diversinį aktą areštuotas „Naujo gyvenimo“ kolūkietis Juralevičius. Be Nagano įvykius „Naujame gyvenime“ sekė agentai Vieversys, Vincas ir kt. Per agentus nustatyta, kad į kolūkį prasibrovusi Jadvyga Bieksienė skleidžia prieškolūkinę agitaciją. Antaną Česnulevičių numatyta areštuoti. Tirti kolūkiečiai Antanas Staknys ir Vaclas Bartkevičius.

Saugumas ir mokytojai su mokyklomis

Pasak MGB, rajone buvo smarkiai užteršti mokytojų kadrai. Su agentų pagalba sekta Anatolijus Ponamarčiukas. Mokytojas gimęs 1918 m. Irkūtko srityje, kilęs iš buožių. Šaltinis Nemunas 1950 m. rugpjūčio 29 d. ir rugsėjo 18 d. pranešė, kad raudonarmietis Ponamarčiukas, pasidavęs vokiečiams į nelaisvę, buvo nusiųstas į Alytų, kur pareiškė norą išvykti į Vokietiją ir tarnauti Vlasovo armijoje. Po karo atvyko į Varėną I, kur mokytojauna. Tačiau Nemunas agentūrinio darbo toliau negalėjo tęsti, todėl reikėjo parinkti kitą agentą Ponamarčiukui sekti. Be Nemuno jį sekė ir šaltinis Merfeldas, kuris turėjo išaiškinti sekamojo ryšius su vokiečių žvalgyba. Agentūriniam darbui suaktyvinti norėta panaudoti šaltinį Beržą, kurio santykiai su Ponamarčiuku buvo geri, be to, ieškota sekimui ir naujos kandidatūros iš mokytojų artimųjų (LYA f. K-19, ap. 1, b. 332). Beje, Varėnos I vidurinė mokyklą 1951 m. „aparnavo“ MGB vyr. operigaliojimo vyr. leitenantas Sergejevas; jo žinioje buvo dar trijų apylinkių kolūkiai. Mokytojams ir moksleiviams sekti Rudnioje 1950 m. rugsėjo mėn. užverbuoti Petras ir Akulavičiūtė.

Šaltinis Vania (Jonas) 1950 m. rugsėjo 20 d. pranešė, kad A. Ponamarčiukas kalbėjo prieš kolūkius, atseit individualiam ūkyje gyventi žymiai geriau; be to, mokytojas tarnavęs Vlasovo armijoje, o dabar nepatenkintas tarybų valdžia. Salva Vėlyvis paliudijo, kad vokiečių laikais jis mokytoją matęs su kitais vlasovininkais besisintį Varėnos sanatorijoje; Ponamarčiukas vilkėjęs vokišką uniformą.

Vėliau A. Ponamarčiukas dirbo ekonomistu-planuotoju Varėnos pramkombine. Nemunas pranešė, kad 1951 m. lapkričio 21 d. ekonomistas niekino partijos ir valstybės vadovus. Šaltinis Šilov 1951 m. lapkričio 14 d. pranešė, kad pramkombine direktorius Česnutis, išmestas iš VKP(b) ir teistas, vyr. buhalteris Smoli-

nas, gamybos vedėjas Aleškevičius, kasininkė Fedotkina ir Ponamarčiukas – visi glaudžiai susiję, grobsto valstybės lėšas ir materialines vertybes, sulauko atlyginimo mokėjimą darbininkams, taip keldami jų nepasitenkinimą. Grupė patraukta agentūriniam sekimui per Nemuną ir Šilovą, be to, pramkombine rengta kandidatūra verbavimui.

Nemunas 1952 m. vasario 14 d. pranešė, kad Ponamarčiukas yra karjeristas. Jis palaiko artimus ryšius su buvusiu kunigu Jonu Markeliu iš Varėnos I, priešiskai nusiteikusių prieš tarybų valdžią ir kolūkius.

Mokytojui Juozui Jazukevičiui, g. 1908 m., kilusiam iš Margionių, bet gyvenusiam Kaniavos apyl. Daržininkuose, formuliarinė byla užvesta 1949 m. birželio 29 d. Pasak agentūrinį pranešimų – Nakties 1948 05 26 ir Obuolio 1949 06 09, – Jazukevičius reišė teroristinė nuomonė apie tarybų valdžią lojaliai nusiteikusių asmenis. Anupro Nedzvecko namuose 1948 m. žiemą jis susitiko su partizanais, iš kurių gavo platinimui antitarybinių atsišaukimų. Tačiau agentūriškai Jazukevičius netiriamas, apie jį žinių negaunama (LYA f. K-19, ap. 1, b. 332). Iš Vilniaus srities MGB 1951 m. gruodį gauta suimto partizano J. Miškino tardymo protokolo kopija. Tardomasis sakė, kad 1951 m. kovo mėn. Jazukevičius partizanams į Biržų (?) mišką nešė valgi, o vasarą jo namuose partizanai girtavo. Srities MGB viršininko pavaduotojo Figurino 1951 m. rugsėjo mėn. nurodymas aktyvinti Jazukevičiaus tyrimą neįvykdys.

Pagal MGB šaltinių Sūnus ir Karlonas pranešimus bei suteiktas žinias Mergežerio mokytojai Genei Kastanavičiūtei kaip priklausančiai nacionalistiniam pogrindžiui 1951 m. birželio 6 d. buvo užvesta formuliarinė byla. Pasak šaltinių, ji palaikė ryšius su partizanu Geniu, susirašinėjo su į Sibirą ištreimtais jo giminaičiais. Pas ją 1950-1951 m. gyveno Genio sesuo. Vienu metu mokytoja net norėjusi išeiti į mišką. Agentas Sūnus 1951 balandžio 21 d. pranešė, kad balandžio 20 d. pas mokytoją buvo Genys su dviem partizanais. Prie jos gyvenamojo namo 1951 m. gegužės 7 d. apšaudyta aktyvo grupė, sodžiuje lankiusis dėl valstybinės paskolos pasirašymo. Šaltinis Kazbekas gegužės 19 d. pasakojo, kad gegužės 6-7 d. dėl paskolos pasirašymo jis buvęs Mergežeryje, pas mokytoją gyvenusi Genio sesuo, o gegužės 7 d. apšaudyti aktyvistai.

Tęsinys 7 psl.

¹ Neištare šito žodžio Matilda. Net kai paklausiau: kas išrikiavo miškiniai? Su sunkiai apibūdinama intonacija pasakė: „ŠITIE“, o į pasitikslinimą, ar sribai, tik galva linktelėjo.

GYVIEJI ARCHYVAI

Pradžia 6 psl.

Apie tai gegužės 21 d. pažymoje rašo ir rajono MGB vyr. operigaliotinis Kožemiakinas. Jo nuomone per šaltinį Dobilą reikėtų išsiaiškinti, kas iš rajono mokytojų palaiko gerus santykius su Kastanavičiūte, būna jos bute ir bandyti užverbuoti, norint pagauti Genį. G. Kastanavičiūtei sekti užverbuotas Jurginas – Kastanavičiūtės mokyklos draugė, kuri kadaise su ja mokėsi ir palaikė gerus santykius. Tačiau MGB rajono skyriaus nuomone mokytojai areštuoti dar trūko medžiagos.

Šaltinis Vilnius 1951 m. pranešė, kad Mergežeryje būdamas pas Kazį Vaitkų sutiko mokytoją, kuri jį pasikvietė, pagamino pietus ir papasakojo apie šaudymą per paskolos pasirašymą. Norėjo papasakoti smulkiau, bet įėjo klubo-skaityklos vedėja Marytė Vainilaitytė, ir mokytoja nutilo. M. Vainilaitytė 1952 m. sausio mėn. apklausta ir kaip agentė Aguoja užverbuota pažįstamai mokytojai sekti. G. Kastanavičiūtė perkelta mokytojauti į Druckūnus. Tirta galimybė užverbuoti Druckūnų mokytoją Elena Visockaitę, kilusią iš Merkinės.

Mokytoja Ona Kibildytė nuo 1949 m. rugsėjo dirbo Vydeiniuose, o anksčiau mokytojavo Pabaroneje. Jos pusbroliu partizanavo ir 1947 m. buvo nukautas, o motinos sesuo 1948 m. ištremta į Sibirą. Šaltinis Jurginas 1951 m. birželio 27 d. pranešė, kad partizanas buvo Kibildytės pusbrolis Tomas Sutkus. Tą patį 1952 m. kovo 6 d. patvirtino Izidorius Dobrovolskis iš Laičių kaimo (LYA f. K-19, ap. 1, b. 334).

Varėnos I gimnazijos direktorius Julius Jonytis, g. 1905 m., specagentų Borisio ir Gedimino žiniomis burž. Lietuvos metais su žmona Elena Jonytiena buvo Šaulių ir „Jaunosios Lietuvos“ sąjungų nariai, direktorius nusiteikęs antitarybiškai, užmezgęs ryšius su partizanais. Šaltinis Popieris 1951 m. sausio 16 d. pranešė, kad iš pokalbio su Varėnos I vid. m. los mokine Jane Kibirkytyte sužinojęs, jog Jonytis agituoja ir gąsdina moksleivius nestoti į komjaunimą. Valsčiaus kom-sorgas Palevičius ir direktorius Jonytis 1949 m. rengė individualius pokalbius su mokiniais apie stojimą į komjaunimą. Buvo pakviesta Marytė Vaitkevičiūtė. Kai Palevičius buvo išėjęs iš direktoriaus kabineto, Jonytis įkalbinėjo merginą nestoti į komjaunimą: „Dabar toks laikas, ir tėvai gyvena kaimė, ateis partizanai ir visus nužudys.“ (M. Vaitkevičiūtė vėliau gana daug metų dirbo rajono laikraščio redakcijoje buhalterė-mašininkė.)

Rimto MGB dėmesio susilaukė Varėnos I pradinės mokyklos vedėja Juzefa Naujalienė, g. 1913 m. Tauragės r. Požerūnų kaime. Agentas Bori-

sas 1947 m. balandžio 29 d. pranešė, kad ji tarp mokytojų skleidė šmeižtą apie kompartijos vadus. Informatorius Merfeldas 1949 m. rugsėjo 29 d. pranešė, kad rugsėjo 18 d. jis kalbėjosi su Naujalienne, o lapkričio 4 d. pranešė, jog lapkričio 3 d. pas jį buvo susirinkusios mokytojos Naujalienė, Jonytienė, Šreiberienė ir Urbanavičienė. Tartasi dėl Spalio revoliucijos metinių paminėjimo. Naujalienė pasisakė prieš partinio ir tarybinio aktyvo pakvietimą į mokyklą. „Jeigu aš turėčiau ginklą rankose, tai sušaudyčiau jų vaikus, o paskui jų vadovus.“ Į Jonytienės pastabą, kuo kalti vaikai, Naujalienė atsakė, kad ji ligi šiol nešioja širdy pyktį ant tarybinių veikėjų už tai, kad jie smarkiai sumušė areštuotą jos vyrą (LYA f. K-19, ap. 1, b. 334).

Anot 1949 m. lapkričio 22 d. Boriso pranešimo, Naujalienės Varmo brolis Kazys Kurlėnas Tauragės apskr. NKVD 1945 m. sausio 12 d. suimtas kaip tėvynės išdavikas ir hitlerinių vokiečių kolaborantas. Naujalienės vyras giminaitis Seirijų valsčiuje palaiko ryšius su partizanų Varmo grupe. Agentė Birutė 1952 m. liepos 4 d. pranešusi, kad Naujalienė kalbėjusi, jog greičiau žlugtų tarybų valdžia... J. Naujalienės vyras Jonas Naujalis yra Varėnos hidrometeorologijos stoties viršininkas. Jo brolis Pranas Naujalis, gyvenantis Varėnoje I, palaiko ryšius su Mindaugo partizanų būriu; Pranui N. užvesta formuliarinė byla.

1950 m. skelbta, kad Varėnos I gimnazijos 6 kl. mokinys Bronius Leikūnas pagal partizanų užduotį tarp gyventojų platino antitarybinę literatūrą. Partizanų užduotimi tą patį darė Nedzingės mokyklos 7 kl. mokinys Jonas Karbauskas, g. 1931 m.

Nedzingės vid. m. los direktorius Vladas Šemis, kilęs iš vargingųjų valstiečių, g. 1902 m. Baltarusijos Astravo r. Knystuškių kaime, irgi MGB sektas. Jis 1950 m. gruodžio mėn. ir 1951 m. pradžioje gavo partizanų laiškus su reikalavimu paaukoti pinigų; Šemis juos surinko ir perdavė per Kalantiene, kuri buvo paieškoma. Pats Šemis davė 150 rub. Kai į jo butą atėjo partizanai, jis juos vaišino degtine.

Ona Vaičiulytė 1951 m. kovo 11 d. paliudijo, kad kai partizanai jų namuose ilsėjosi, tai vienas jų, Vytautas Kavaliauskas, davė jai voką ir liepė perduoti Šemiui; sutikusi direktorių prieš krautuvės, Vaičiulytė jam atidavė voką. V. Kavaliauskas 1951 m. kovo 12 d. paliudijo, kad 1950 m. prieš Kalėdas jie buvę Sukarepkos kaime pas Oną Vaičiulytę ir partizanas Donėla parašė raštelius Nedzingės mokytojams: V. Šemiui, jo žmonai Šemienei, Onai Pašukonytei, Pranei Makaravičiūtei ir kitiems. Rašteliu, kuriuose prašyta paauko-

ti po 100 rub, Donėla pasirašė kaip partizanų būrio vadus Žvalgas. Paimti pinigų paskui pasiuntė Pilvingių gyventoją Kalantiene. Surinkta 600 rublių.

Formuliarinė byla buvo užvesta Nedzingės vid. m. los mokytojai Marytei Volungevičiūtei, g. 1928 m. Navasodų kaime. Atseit ji palaikė ryšius su partizanais, slėpė juos savo ūkyje, sužeistiesiems davė medikamentų, perduodavo pinigų. Šaltinis Ramunė 1950 m. kovo 28 d. paliudijo, kad vaisių partizanui Briedžiui Volungevičiūtei su Kirmelevičiūte perdavė naktį miške, nuvedus eiguilui Volungevičiūtei. Briedis buvo atgabentas į Kampų kaimą, kur Volungevičiūtė jį perrišo, paliko maisto. Apie jos ryšius su partizanais 1951 m. vasario 12 d. paliudijo Zigmas Kašėta, o vasario 16 d. Vytautas Kavaliauskas. Pasak jo, Volungevičiūtė medikamentų Briedžiui davė kelis kartus, o kartą net atvedė merginą gydytoją.

Agentas Ambrulevičius 1950 m. lapkričio 20 d. pranešė, kad Rudnios septynmetės mokyklos mokytoja Janė Pilinkaitė kalbėjusi, jog greitai bus karas, rusai bejėgiai ir t. t. Panašiai antitarybiškai nusiteikęs ir mokytojas Antanas Ūsas. Pasak Ambrulevičiaus 1950 m. gruodžio 19 d. pranešimo, Pilinkaitė pasakojusi, kad gruodžio 15 d. prie mokyklos buvo priklijuoti du antitarybiniai lapeliai. Mokytoja sakiusi: „Jeigu tokių patriotų būtų daugiau, tai Lietuva seniai būtų buvusi tokia, kokia buvo anksčiau.“ J. Pilinkaitė šmeižia tarybų valdžią, tarybinę kultūrą, kolektyvizaciją ir rusus; gera tik tai, kad mokslas nemokamas, tačiau vaikai auklėjami komunistine dvasia. Numatyta užvesti Pilinkaitei operatyvinės įskaitos byla.

Ambrulevičius kalbėjosi su 7 kl. mokiniu Broniumi Kavaliausku apie stojimą į komjaunimą. Vėliau Bronius parašė raštelį: „Aš, Bronius Kavaliauskas, griežtai nusistatęs prieš tarybų valdžią ir jokių būdu į komjaunimą nestosiu.“ Dėl to šaltinis kalbėjosi su mokyklos vedėja Zita Venclovaitė. Ji paprašė Kavaliausko lapelio. „Jeigu šita lapelį perduotume MGB organams, tai Kavaliauską pasodins į kalėjimą, o mus paskui nužudys banditai.“ Lapelį Venclovaitė suplėšė. Ji gyveno viename name su kunigu Šateika, kartu klausė „Amerikos balso“, Bi Bi Si ir Vatikano radijo, o paskui jų žinias skleidė tarp mokinių.

Į buvusių buržuazinių politinių partijų narių įskaitą įrašyti du Varėnos miesto mokytojai: vakarinės mokyklos direktorius, buv. trockistas Antanas Barkauskas, g. 1905 m., ir septynmetės m. los direktorius Alfonsas Urbonas, g. 1907 m.; pastarasis 1937-1940 m. buvo tautininkas, apdovanotas kažkuriuo III laipsnio skautų

ordinu (iš tikrųjų nė vienas skautų ordinas laipsnių neturėjo) ir V laipsnio Gedimino ordinu. Iš viso rajone dirbo 7 buvę tautininkai mokytojai.

Šaltinis Stanislovas 1950 m. rugpjūčio 29 d. Vilniaus srities MGB pranešė, kad Varėnos vakarinės mokyklos direktoriaus A. Barkausko bute neva šachmatais žaisti renkasi Varėnos telefonų stoties viršininkas Sabaliauskas, niekur nedirbantis Jasukevičius (jo žmona dirba parduotuvėje Nr. 5) ir veda pokalbius politinėmis temomis, klausosi užsienio radijo. A. Barkauskas giria Smetonos laikus, jo žmona Marija dažnai būna Vilniuje (LYA f. K-19, ap. 1, b. 326).

1951 m. sausio mėn. užvesta formuliarinė byla Strėžiūnų pradinės mokyklos mokytojai Aldonai Zakareckaitėi, gimusiai 1932 m. Kilusi ji iš Merkinės seniūnijos Papiškių k. Besimokydama Druskininkų vid. m. loje, 1949 m. ji priklausė pagrindinei nacionalistinei grupei, turėjo Rūtos slapyvardį, traukė į grupę naujus narius; jos bute susirinkęs jaunimas skaitė partizanų laikraščius ir dainavo jų dainas. Liudytojai Jonas Dudys ir Saulius Večkys 1949 m. parodė, kad Zakareckaitė turėjo meilužį partizaną. Druskininkų gimnazijoje antitarybinė organizacija buvusi iš 2-jų grupių – „Štabo“ ir „Betliejaus“. Septintokė Zakareckaitė priklausė „Štabui“, buvo partizano Jazmino meilužė. MGB 1951 m. sausio 11 d. Krieviliuose konfiskavo A. Zakareckaitės antitarybinį dokumentą, adresuotą kariškiui Reivyčiui. Po grafologinės ekspertizės buvo sprendžiama dėl Zakareckaitės arešto.

Į saugumo akiratį pateko ir Tolkūnų pradinės m. los mokytoja Marija Kalinauskaitė-Jakavonienė, g. 1928 m. Jos brolis Kalinauskas partizanavo ir 1947 m. nukautas. Mokytoja su vyru mokytoju Jakavoniu 1951 m. per Vėlykas aplankė Nedzingės kunigą Juozą Gylį ir kartu pašventė. Imta mokytojus agentūriškai stebėti.

Kažkurios pradinės mokyklos mokytoja Ona Bakanauskaitė, kilusi iš Margionių, baigusi 11 klasių. Jos 3 antitarybiški laišukai sulaikyti 1949 m. Šaltinis Marytė 1950 m. gegužės 25 d. pranešė, kad Bakanauskaitė jai pasakojusi, jog sesuo Rožė, mokiusis institute Vilniuje, buvo areštuota; brolis Tomas (ar Antanas?) irgi atlieka bausmę kalėjime; antaras brolis Jonas buvo suimtas, bet jau paleistas. Sesuo Stasė Bakanauskaitė ištremta. Tuo tarpu liudytojas S. Jaskelvičius 1951 m. gegužės 17 d. sakė, kad nežino, už ką Bakanauskai areštuoti.

Saugumas sekė, ar mokyklose nenaudojamas Adolfo Šapokos redaguotas Lietuvos istorijos vadovėlis ir Tado Ivanauskio knygos (Varėnos I vid. m. loje mokytoja Marija Baka-

navičienė paskaitydavo ir paveikslėlius mokiniams parodydavo kaip tik iš A. Šapokos vadovėlio).

1952 m. pradžioje Varėnos I vid. m. los 10 klasėje atskleista antitarybinė nacionalistinė organizacija, kuriai priklausė Juozas Naujūnas, g. 1936 m., Marytė Pilypaitė, Antosė Rasiomonaitė ir Pranė Navickaitė (visos trys mergaitės gimusios 1937 m.; MGB 1952 03 05 raštas, LYA f. K-19, ap. 1, b. 334). Nepilnamečiai iš Mitraukos kaimo nebuvo areštuoti. MGB nuomone jų nusikaltimai nereikšmingi, paauglius reikėjo apdoroti profilaktiškai. Moksleiviai buvo nacionalistinės jaunimo grupės „Dzūkijos patriotai“, kuriai vadovavo Bronius Lapinauskas, dalis. Organizacija susikūrė 1951 m. rudenį. Be Lapinausko, moksleiviams įtakos turėjo Vytautas Radžiūnas ir Juozas Alubauskas. Jie, išskyrus Tolkūnuose dirbusį traktorininką V. Radžiūną, taip pat mokėsi Varėnos I vid. mokykloje. Jaunuoliai palaikė ryšius su partizanu Kriauneliu ir V. Radžiūno iniciatyva siekė gauti iš jo ginklų. Kokiam nors aktyvistui nušauti norėta panaudoti J. Naujūno tėvo Juliaus medžioklinį šautuvą.

B. Lapinauskas pirmą kartą tardytas 1952 m. kovo 27 d. Tardomas balandžio 1 d. jis prisipažino, kad nuplėšė raudoną vėliavą nuo namo, kuriame gyvena mokyklos direktorius Vacys Šreiberis. Per vertėją tardė Šiaurės laivyno vyr. tardytojas kapitonas Mitiuchas. V. Radžiūną Mitiuchas tardė kovo 19 d. ir 26 d., dalyvaujant Varėnos r. prokurorui Cheifisui. V. Radžiūnas sakė, kad į organizaciją jį maždaug 1951 m. spalio mėn. įtraukė B. Lapinauskas. J. Alubauskas tardytas 1952 m. kovo 26 d. ir 27 d. Kiekvieno iš trijų jaunuolių tardymo protokolai užima po kelis tankaus mašinos rašymo puslapius.

Vilniaus srities MGB viršininkas papulkininkis Jakovlevas 1952 m. spalio 27 d. nusiuntė raštą LKP Vilniaus sr. I sekretoriui F. Bieliauskui: Varėnos r. švietimo skyriaus vedėjas Jonas Juodka, g. 1913 m., TSKP narys, į partijos kandidatus buvo priimtas 1940 m., tačiau užėjęs vokiečiams kortelę sudergino, atsisakė pagrindinės partorganizacijos siūlymo atlikti tam tikrą ipareigojimą prieš vokiečius, dėstė mokykloje tikybą; be to, Vakarų Vokietijoje gyveno jo giminės. Deja, rašto pasekmės nežinomos.

Kunigai MGB akiratyje

Varėnos klebonas S. Kakarieka, g. 1911 m., kilęs nuo Dieveniškinių, iš Prabaščiškių kaimo (Šalčininkų r.). Dvasininkas sektas per agentą Ausį – kunigo moksladraugį iš Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos laikų. Tai buvo Varėnos gyventojas Vladas Pekoris. Jam irgi 1946 m. vasario 8 d.

buvo užvesta formuliarinė byla Varno slapyvardžiu. Panaudotas Varėnoje I gyvenęs ekskunigas Jonas Markelis. Šaltinis Liepa pranešė, kad 1950 m. lapkričio 5 d. Kakarieka per pamokslą kalbėjo: „Melskitės nuoširdžiai, niekam netikėkite, jog Dievo nėra. Yra rašytojų, kurie rašo, kad Dievo nėra, religiją vadina liaudies mulkinimu. Šie žmonės yra Kristaus pardavikai, jie parsidavę tarybų valdžiai už pinigus. Tarybų valdžia moko žmones nemylėti vienas kito, netikėti į Dievą, jie moko tik išradinėti vis naujus ir naujus ginklus ir visokias dujas žmonėms naikinti, naujoms tautoms pavergti. Visa tai mes matome ir patys šį sunkumą jaučiame.“

Anot agento Liepos, 1951 m. sausio 1 d. S. Kakarieka kalbėjo: „Naujuosius metus tikintieji pasitinka taikiai nusiteikę, o netikintieji juos sutinka šėtonišku Internacionalu, pamiršo Dievą ir pradeda gaminti daugiau ginklų, ruošiasi naujam karui. Tvarkos Lietuvoje dabar nėra, įstaigoms vadovauja beglobiai, jaunimas ištvirkauja, ima merginas į šėtoniškus, ima merginas į šėtoniškus, ima merginas į šėtoniškus, ima merginas į šėtoniškus, ima merginas į šėtoniškus.“ Tuo metu bažnyčioje buvo šaltiniui pažįstami asmenys: Stasys Ulbinas iš Varėnos, Mitraukos gyventojas Liuda Kuodienė, Baltraus ir pilietė, gyvenanti Varėnoje, Vytauto g. 6, kurios vardo ir pavardės šaltinis nežino. Šaltinis Sakalauskas pranešė, jog 1951 m. vasario 4 d. girdėjo, kaip bažnyčioje Varėnos gyventojas Versockaitė-Kuodienė užgiedojo, o choras jai pritarė: „Išvadok mūsų brangiąją Lietuvą, Dievo motinėle.“ Kun. Kakarieka tuo metu tyliai meldėsi. Sakalauskas 1951 m. kovo 5 d. pranešė, jog kovo 4 d. per pamokslą Kakarieka sakė: „Prieš 600 metų Lietuvoje buvo karalius Kazimieras, tuomet, kaip ir dabar, buvo daug antpuolių prieš lietuvių tautą kaip mažą naciją. Ir štai Kazimieras 1458 metais kartu su lietuvių tauta drąsiai gynėsi nuo užpuolikų. Dabar karalius Kazimierą mes garbiname kaip šventąjį, meldžiamės už jį todėl, kad jis gynė lietuvių tautą ir Dievą. Štai ir dabar aš matau, kad lietuvių jaunimas neprarado savo drąsos, ir aš kviečiu nesitraukti, ryžtingai kovoti už savo tautos nepriklausomybę, neleisti skriausti savo tautos; tai bus mūsų Dievo gynimas.“ Šaltinis Antanas 1951 m. kovo 9 d. pranešė, kad per pamaldas vasario 25 d. Kakarieka sakė: „Kas tiki ir vaikšto į bažnyčią, tas mums brolis, o kas yra netikintis, nustojo lankytis bažnyčioje, pasiduoda komunistų agitacijai, tas mūsų priešas.“

Tešynys. Pradžia 2018 m. Nr. 94; 2019 m. Nr. 11, 12, 13, 14, 17, 30, 34

Vytautas Valentinas
ČESNULIS